

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

общественностью в структурах государственного управления от структур коммерческого менеджмента.

Ключевые слова: лидер, руководитель, связи с общественностью, пресс-служба, открытость власти, деятельность СМИ.

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.09.201

УДК 159.9:331

*Мищенко М.П., Хавіна І.В.
м. Харків, Україна*

**ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ
СТУДЕНТІВ-ЛІДЕРІВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ**

Постановка проблеми. Актуальність теми полягає в тому, що сучасна людина щодня стикається з цілою низкою стресогенних ситуацій, тому виростає навантаження на механізми, що дозволяють вирішувати проблемні ситуації, знімати психічне напруження виникають в результаті впливу різних стресорів.

У наш час люди стикаються з кризовими життєвими ситуаціями, які виникають протягом усього життєвого шляху, в різних сферах діяльності людини. У житті людей виникають різного роду обставини, що сприяють розвитку або регресу особистості, що відкривають або закривають шлях для її нормального психічного розвитку і функціонування.

Кризисні ситуації в значній мірі пов'язані з емоціями людини, сприйняття ситуації, реагування на неї завжди має емоційне забарвлення.

В умовах сучасного суспільства, в атмосфері гуманізації і демократизації освіти, однією з актуальних завдань є вивчення та профілактика виникнення негативно забарвлених емоційних станів під час здачі заліків та іспитів.

Студенти щорічно стикаються з проблемою кризових ситуацій в навчанні, якій займає одне з перших місць серед причин, що викликають психічну напругу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що дослідженням психологічних аспектів даної проблеми займалися: А. Злобін, В. Смирнов, Р. Лазарус, Л. Сроуф, С. Шахтар і ін., розглядали схематичне уявлення про структуру та механізми виникнення емоційного реагування. Дослідженням особливостей емоційного стану та поведінки людей в складних кризових ситуаціях займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Ф. Василюк, Ю. Александровский, В. Лебедев, К.Муздибаев, Г. Нікіфоров, Г. Сельє, Е. Вергелес, В. Кудін і ін.

Мета статті полягає у вивченні особливості емоційного реагування студентів-лідерів у кризових ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. Все, з чим ми стикаємося в повсякденному житті, викликає у нас певне відношення. Один об'єкти і явища волають у нас симпатію, інші, навпаки, відразу. Одні викликають інтерес і цікавість, інші - байдужість. Навіть ті окремі властивості предметів, інформацію про яких ми отримуємо через відчуття, наприклад колір, смак, запах, не бувають байдужі для нас. Відчуваючи їх, ми відчуваємо задоволення або незадоволення, іноді чітко виражені, іноді ледь помітні.

Більш складне ставлення до себе викликають життєві факти, взяті у всій їх повноті, у всьому різноманітті їх властивостей і особливостей. Ставлення до них виражаються в таких складних чуттєвих переживаннях, як радість, горе, симпатія, зневага, гнів, гордість, сором, страх. Всі ці переживання є почуття або емоції.

Історично склалося так, що прагнення знайти першопричину емоційних станів зумовлювало появу різних точок зору, які знаходили відображення у відповідних теоріях. Протягом тривалого часу психологи намагалися вирішити питання про природу емоцій. У XVIII -XIX ст. не було єдиної точки зору на дану проблему. Найпоширенішою була інтелектуалістическі позиція, яка будувалася на твердженні про те, що органічні прояви емоцій - це наслідок психічних явищ.

Найбільш чітке формулювання цієї теорії дав І.Ф. Герbart, який вважав, що фундаментальним психологічним фактом є уявлення, а випробовувані нами почуття відповідають зв'язку, яка встановлюється між різними уявленнями, і можуть розглядатися як реакція на конфлікт між уявленнями. Так, образ померлого знайомого, порівнюваний з образом цього знайомого як ще живого, породжує печаль. У свою чергу, це

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

афективний стан мимоволі, майже рефлекторно викликає сльози і органічні зміни, що характеризують скорботу[1, с. 592].

Цієї ж позиції дотримувався і В. Вундт. На його думку, емоції - це перш за все зміни, які характеризуються безпосереднім впливом почуттів на перебіг уявлень і, в деякій мірі, впливом останніх на почуття, а органічні процеси є лише наслідком емоцій[1, с. 592].

Існує багато визначень емоцій, нижче наведені деякі з них:

Емоції - одна з найважливіших сторін психічних процесів, що характеризує переживання людиною дійсності. Емоції представляють собою інтегральне вираження зміненого тону нервово психічної діяльності, що відбивається на всіх сторонах психіки й організму людини [2, с. 222].

Емоції є форма «відображення дійсності, сутність якої полягає в саморегуляції функцій організму, згідно з вимогами умов зовнішнього світу[5, с. 1320].

Емоції - особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що відбивають у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного, відношення людини до світу і людей, процес і результати його практичної діяльності. До класу емоцій відносяться настрої, почуття, афекти, пристрасті, стреси. Це так звані «чисті» емоції. Вони включені у всі психічні процеси і стани людини. Будь-які прояви його активності супроводжуються емоційними переживаннями [3, с. 688].

Емоції характеризують потреби людини і предмети, на які вони спрямовані. В процесі еволюції емоційні відчуття і стану біологічно закріпилися як спосіб підтримки життєвого процесу в його оптимальних межах. Їх значення для організму полягає в попередженні про руйнуючий характер будь-яких чинників. Таким чином, емоції є одним з основних механізмів регуляції функціонального стану організму і діяльності людини.

Емоційне реагування характеризується знаком (позитивні або негативні переживання), впливом на поведінку і діяльність (стимулюючий або гальмівний), інтенсивністю (глибина переживань і величина фізіологічних зрушень), тривалістю протікання (короточасні або тривалі), предметністю (ступінь усвідомленості і зв'язку з конкретним об'єктом).

Нам видається, що маркування емоційного реагування тим чи іншим знаком в якості постійної його характеристики не виправдовує себе і лише вводить людей в оману. Позитивними чи негативними бувають не

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

емоції, а їх вплив на поведінку і діяльність людини, а також враження, яке вони виробляють.

Важливу роль відіграє поняття інтенсивності емоційного реагування. Високий ступінь позитивного емоційного реагування називається блаженством. Наприклад, людина відчуває блаженство, гріючись біля вогню після довгого перебування на морозі або, навпаки, поглинаючи холодний напій в жарку погоду. Для блаженства характерно, що приємне відчуття розливається по всьому тілу.

Емоційне реагування може бути різної тривалості: від швидкоплинних переживань до станів, які тривають години і дні. Як характеристику емоційного реагування розглядають і предметність. Приємним або обтяжливим буває щось, нами відчувається, сприймається, мислиме. Так звані безпредметні емоції зазвичай теж мають предмет, тільки менш визначений (наприклад, тривогу може викликати ситуація в цілому: ніч, ліс, недоброзичлива обстановка) чи неусвідомлений (коли настрій псує неуспіх, в якому людина не може зізнатися). З останнім положенням можна посперечатися. Буває поганий настрій, яке важко пояснити. А якщо ми не можемо цього зробити, значить, ми не можемо приурочити його до певного предмету, об'єкту.

Протягом усього життєвого шляху людині властиво перебувати в певній життєвій ситуації, вирішувати відповідні проблеми. Досить часто в психологічних роботах використовується поняття «проблемна ситуація» (А. Філіппова і С. Ковальова), в якій підкреслюється момент певної новизни для суб'єкта деяких аспектів буття зовнішніх умов, обставин, які повинен відкрити для себе людина або «кризова ситуація» [6, с. 267].

Криза (від грец. Krisis - рішення, поворотний пункт, результат) –

1) важкий перехідний стан, викликаний хворобою, стресом, травмою тощо.

2) емоційно значуща подія або радикальна зміна статусу в індивідуального життя.

Кризи розрізняються за тривалістю і інтенсивності кризового стану. У народі, пише А. Осіпова, кризою вважається негативна інформація про будь-яку подію, конфлікт, становище, нещасний випадок і тощо [4, с. 315].

В. Ромек з співавторами визначають кризову ситуацію як ситуацію емоційного та інтелектуального стресу, що вимагає внесення

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

суттєвих змін до уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу [7, с. 256].

На думку авторів, людина, що знаходиться в кризовій ситуації, не може залишатися незмінним. Йому не вдасться осмислити свій психотравмуючий досвід, оперуючи знайомими, шаблонними категоріями і використовувати звичні моделі вирішення проблем. Кризові ситуації слід сприймати як попередження про те, що потрібно щось робити, поки не сталося щось гірше.

У сучасно літературі виділяють наступні типи криз [4, с. 315]:

1. Раптові кризи, коли немає часу для підготовки і планування. Сюди підпадає катастрофа літака, землетрус, пожежа, загибель людини, тощо.

2. Криза яка виникає - він дає час для дослідження і планування, де завданням ставати проведення корекції, до того, як криза перейде в критичну фазу.

3. Постійні кризи, які можуть тривати місяцями або роками, незважаючи на зусилля по їх припинення.

Дж. Каплан описав чотири послідовні стадії кризи [8, с. 264]:

1. первинне зростання напруги, що стимулює звичні способи вирішення проблем;

2. подальше зростання напруги в умовах, коли ці способи виявляються безрезультатними;

3. ще більше збільшення напруги, що вимагає мобілізації зовнішніх і внутрішніх джерел;

4. якщо все виявляється марним, настає четверта стадія, яка характеризується підвищенням тривоги і депресії, почуттями безпорадності і безнадійності, дезорганізацією особистості.

Автор вважає, що криза може скінчитися на будь-якій стадії, якщо небезпека зникає або виявляється рішення.

До критичних ситуацій відносять стрес, фрустрацію, конфлікт і криза.

Стрес - це стан нервово-психічної напруги у важкій ситуації. У стан стресу потрапляють практично всі люди: водій автомобіля, коли його «підрізають», лікар, який робить складну операцію, студент здає іспит, тощо.

Фрустрація - це також стан нервово-психічної напруги, коли на шляху досягнення дуже мотивованою мети постають перешкоди:

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

матеріальні, ідеальні, або уявні. Наприклад, дитина перебуває у стані фрустрації, коли батьки через брак грошей або з інших причин не хочуть купити йому іграшку; молоді люди, які бажають одружитися, коли на їх шляху став заборону батьків; робочий захотів впровадити нову технологію, але зіткнувся із заборорою майстра.

Конфлікт - це більш складна форма прояву критичних ситуацій. Він завжди пов'язаний із протиборством різних тенденцій, думок, позицій, концепцій, тощо. Існують міжнаціональні, релігійні, виробничі, економічні, міжособистісні, внутрішньо особистісні конфлікти, тощо.

Нарешті, криза - це особливий стан, в яке потрапляє людина, наприклад: криза хвороби, криза віку, криза, пов'язаний з втратою близької людини, відривом від сім'ї, переміщенням в інше місце, іншу країну і тощо.

Всі ці критичні ситуації переживаються людиною досить болісно і по-різному проявляються на поведінковому рівні.

Кризові ситуації вибивають людину зі звичної життєвої колії. З одного боку для нього - це стрес і нестабільність, з іншого боку людині дається можливість подивитися на своє життя на даному відрізку часу як би з боку, тобто звичне життя представляється перед ним під іншим кутом зору і відбувається оцінка обставин, що склалися.

В. Ромек і В. Конторовіч називають основні напрямки, які людина використовує для виходу з кризи [8, с. 264]:

І. Людина не має наміру миритися з ситуацією, що склалася і тоді спостерігається:

1. руйнування - незадоволеність, підштовхує людину уникати кризової ситуації, через руйнування сформованих умов. Людина покладається на те, що, помінявши життєві обставини, він тим самим вийде з кризи і перед ним відкриються нові можливості, які в подальшому дадуть йому бажане задоволення.

2. завершення - розуміння, що кризова ситуація вказує на те, що звична і усталена життєва обстановка вичерпала себе, відбувається закінчення одного з життєвих етапів, і не слід зациклюватися на досягнутому, а необхідно підвести підсумки, щось довести або доробити до кінця, перш ніж перейти до початку нового етапу.

На думку авторів, обидва варіанти мають один напрямок - пошук нових можливостей, але причини, які спонукають до дії різні.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

II. Людина через міркування розглядає ситуацію кризову ситуацію, де переважає бажання зберегти наявне життєві обставини, і тоді спостерігається:

1. збереження - людина робить для себе якісь висновки, які допомагають йому прийняти дану життєву ситуацію і знайти прийнятні варіанти виходу з кризи для підтримки і подальшого розвитку наявного.

2. утримання - страх втрати і змін змушує людину за всяку ціну зберегти ті життєві умови, до яких він звик.

У цьому напрямку, вказують автори, людини спонукають до дії різні мотивації, ними він керується і застосовує протилежні методи для досягнення своєї мети.

III. Людина підлаштовується під обставини, що склалися, в цьому випадку спостерігається:

1. зміна - людина, приймає обстановку, що склалася, щоб оцінити кризову ситуацію і знайти оптимальне рішення для виходу з неї, він діє як стратег, який вичікує і планує, щоб використовувати обставини.

2. пристосування - людина пливе за течією, покладаючись на прийняті рішення та дії інших людей, переважає небажання приймати відповідальність за наслідки або невпевненість у власних силах.

У цих випадках кризова ситуація рано чи пізно призведе людини до яких-небудь життєвих умов, які він буде змушений прийняти, тут головне відчуття моменту коли тимчасове очікування переходить в стадію постійного бездіяльності.

Таким чином, кризи є особливими моментами в життєдіяльності людини; в якості основних видів криз виділені економічний, соціальний, вікові, професійний, сімейний, криза позбавлення, екзистенціальний. Кризи розглядаються як прогрес (сприяння особистісному розвитку і переходу на наступний етап свого розвитку) і регрес (життєвий тупик, особистісна деградація). У більшості випадків кризи визначаються як стрес-фактори в життєдіяльності людини.

Екзаменаційний стрес займає одне з перших місць серед причин, що викликають психічну напругу в учнів у вищій школі. У той же час слід зазначити, що екзаменаційний стрес не завжди шкідливий і набуває властивостей еустреса.

Є дані, що свідчать, що під впливом напруженості у деяких осіб показники діяльності можуть залишатися незмінними в порівнянні зі звичайними умовами, а можуть і поліпшуватися. У певних ситуаціях

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

психологічну напругу може мати стимулюючий значення, допомагаючи студентові мобілізувати свої знання і особистісні резерви для вирішення поставлених перед ним навчальних завдань[9, с. 189-192].

При виникненні будь-якої реальної чи уявної небезпеки у різних людей включається переважно «активний» або «пасивний» тип реагування: у більшості людей в разі небезпеки відбувається збільшення частоти пульсу і підвищення артеріального тиску, підвищення активності, а у меншій частини, навпаки, пульс сповільнюється і знижується тиск - у них від страху «завмирає серце», «перехоплює подих», знижується загальна активність організму. Останній тип реакції на іспит спостерігається в основному в осіб зі слабким типом нервової системи, у студентів з меланхолійним темпераментом, нездатних витримувати сильних і тривалих навантажень. Причому якщо перед першим іспитом у них ще зустрічається «нормальний» тип реагування з загальною активацією організму, то до наступних випробувань, як правило, настає позамежне гальмування, що супроводжується пасивністю і різким занепадом сил і настрою. Такі студенти здають останні іспити сесії по інерції і готові прийняти будь-яку позначку, аби «ця мука» скоріше закінчилася.

Цікаво, що в той час як для одних проблемою є знизити рівень екзаменаційного стресу, іншим, навпаки, потрібно «як слід розлютитися» або злякатися, щоб в повній мірі мобілізувати свої сили і успішно скласти іспит. Для кожної людини потрібен свій, оптимальний рівень хвилювання і страху, при якому він показує найкращі результати.

В якості основних причин переживань перед іспитами студенти виділяють невпевненість в своїх знаннях і переоцінку значущості іспиту. Невпевненість в знаннях може бути як істинною, так і помилковою. Істинна виникає з реального недоліку знань, коли студент щось недовчив, щось не зрозумів. В цьому випадку страх цілком природний. Щоб хоч якось впоратися з ним, варто затвердити якомога краще вже відомий матеріал, намагатися не думати про погане, сподіваючись на удачу і власну уяву. Помилкова, чи уявна, невпевненість настає тоді, коли учень, навіть відмінно володіючи матеріалом, просто боїться іспиту як такого. Його лякає «фактор ікс», то невідоме, що може статися під час іспиту. Переймаючись численними «а раптом», іспитується нервує все більше і більше, «накручуючи» себе на провал, і в підсумку його охоплює настільки сильний страх перед іспитами, що він, дійсно, може забути все те, що знав.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

Переоцінка значущості іспиту. Багато студентів занадто серйозно ставляться до наслідків іспиту. Вони поводяться так, ніби за незадовільну оцінку, за «провалений» іспит їх чекає не перездача, що не відрахування з вузу, а, щонайменше, смертна кара.

Сама ситуація здачі іспиту оцінюється студентами як важка і може бути як емоційно негативною, так і емоційно позитивною. При цьому «в період очікування іспиту провідним компонентом при формуванні симптомокомплексу напруги виступає емоційний, а під час самої роботи активізується інший - оперативний компонент». Інтенсивність емоційних станів, пов'язаних з іспитом, то наростає, то спадає, досягаючи кульмінаційної точки в момент отримання квитка і ознайомлення з ним. У період підготовки до відповіді яскравих емоційних реакцій, як правило, не буває, домінують інтелектуальна напруга, деяка тривожність.

В основному після іспитів активність знижується, хоча емоційна напруженість залишається високою. Залежно від рівня домагань, індивідуальних особливостей особистості і відношення до оцінки студенти відчують радість, полегшення, розслабленість, порожнечу, невдоволення.

Переживання студентів перед іспитами взаємопов'язаний з рядом особистісних якостей, які проявляються по відношенню до самих себе, до оточуючих, до навчальної діяльності, мотивації схвалення. Існуючі страхи кожна людина коригує самостійно, для чого використовує свідомі зусилля і певні копінг-стратегії, що залежать від соціально-психологічного типу особистості.

Отже, юнацький вік є особливим періодом психофізіологічного розвитку, протягом якого відбуваються значні якісні зміни, що викликають необхідність перебудови всієї системи відносин з оточуючими і призводять до виникнення нового рівня розвитку самосвідомості, високого рівня здатності до самонавчання.

Для визначення емоційного реагування студентів у кризових ситуаціях, було проведено емпіричне дослідження студентів 1-го і 2-го курсу спеціальності «Психологія», що склало 50 осіб, з них чоловічої статі – 6 чоловік і жіночої статі – 44 чоловік.

В якості діагностичного інструменту використовували наступні методики:

- «Тест – опитувальник (EPQ)» Г. Айзенка

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

- Методика самооцінки емоційних станів (А.Уессман і Д.Рікс)
- Оцінка нервово-психічної напруги (НПН) (Т.А. Немчин)
- Тест «Ступінь напруженості» (І.А. Литвинцев)

Емпіричні дослідження дали наступні результати.

Якщо розглядати результати дослідження окремо по курсам, то ми спостерігаємо наступну динаміку. На основі отриманих даних студентів 1-го та 2-го курсу, була складена діаграма, в якій наочно наведені наступні результати дослідження.

Тест – опитувальник (EPQ) Г. Айзенка на виявлення екстраверсії-інтроверсії та оцінки емоційної стабільності-нестабільності (нейротизма), показав такі результати.

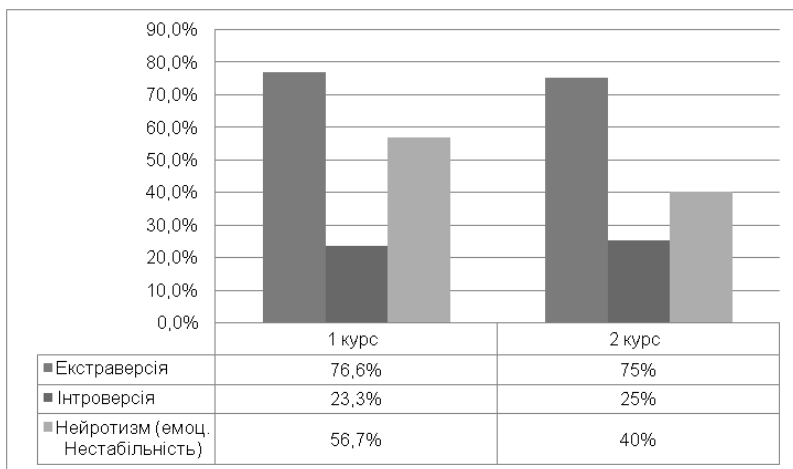

Рисунок 1. - Екстраверсія-Інтроверсія та оцінка емоційної стабільності-нестабільності (нейротизма) у студентів 1-го і 2-го курсу

Методика самооцінки емоційних станів (А.Уессман і Д.Рікс), на виявлення самооцінки емоційних станів, показала наступні результати.

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА**

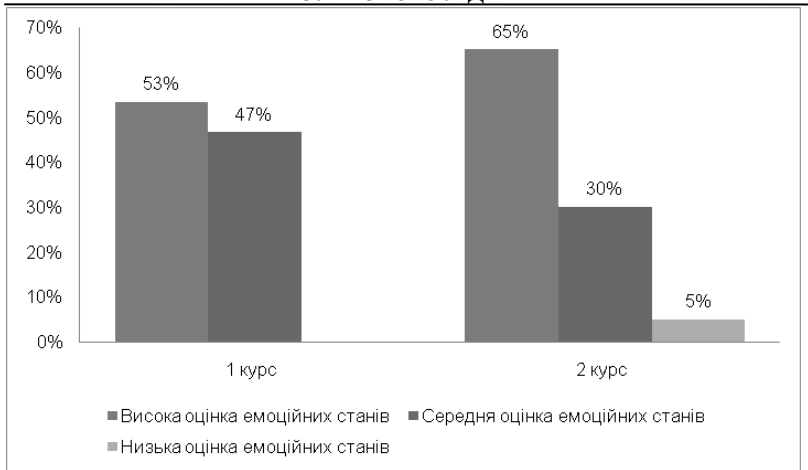

Рисунок 2. - Самооцінка емоційних станів студентів 1-го и 2-го курсу

Методика «Оцінка нервово-психічної напруги» (Т.А. Немчин),
направлена на оцінку нервово-психічної напруги, показала наступні дані.

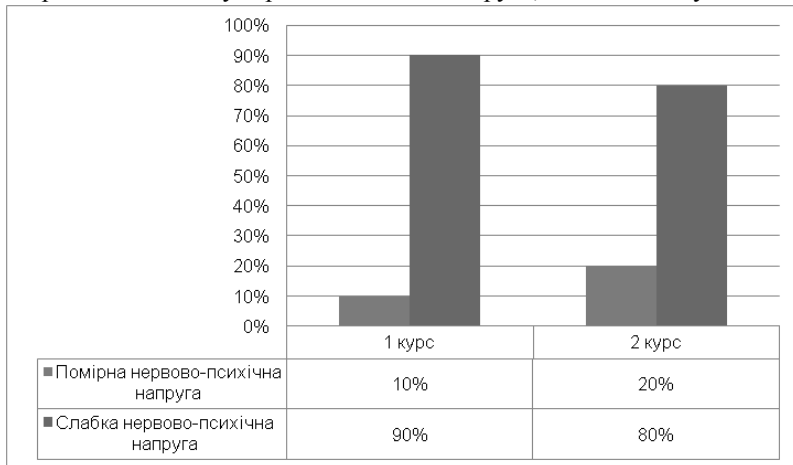

Рисунок 3. - Оцінка нервово-психічної напруги 1-го и 2-го курсу

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

Тест «Ступінь напруженості» (І.А. Литвинцев) за допомогою цього тесту ми виявили ступінь напруженості у студентів 1-го та 2-го курсу, та отримали наступні дані.

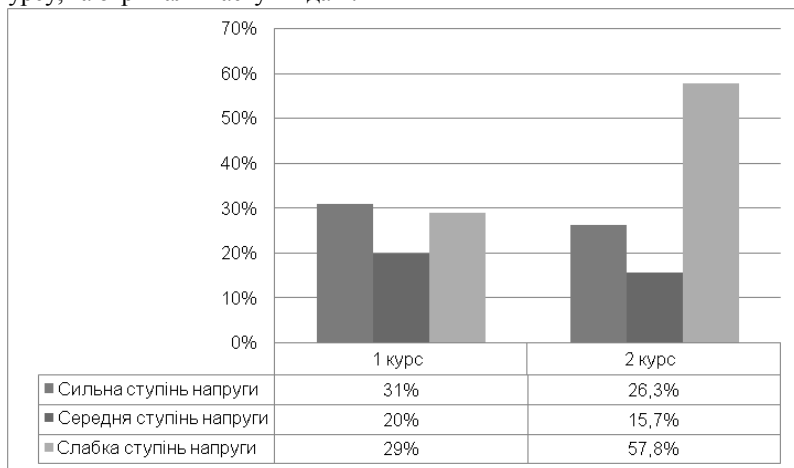

Рисунок 4. - Ступінь напруженості 1-го і 2-го курсу

Отже згідно результатам дослідження, можна зробити наступні висновки, майже однакові показники у студентів 1-го та 2-го курсу приблизно 75% студентів властива екстраверсія, тобто спрямованість свідомості і уваги суб'єкта переважно на те, що відбувається поза ним, навколо нього. Та приблизно 25% студентам властива інтроверсія, тип особистості (або поведінки), орієнтований усередину або на себе. Але показники емоційної стабільності-нестабільності (нейротизм) значно відрізняються між 1-м та 2-м курсами, у 1-у курс переважає емоційна нестабільність 57,6%, тобто у кризових ситуаціях (екзамен, залік та ін.) більша частина студентів знаходиться переважно у нестабільному емоційному стані, на відміну від 2-го курсу, у якому навпаки переважає емоційна стабільність 60%.

Також більшість студентів 1-го та 2-го курсу високо оцінюють свій емоційний стан 1 курс (53%), 2 курс (65%), середньо оцінюють свій стан 1 курс (47%) и 2 курс (30%), та 10% студентів другого курсу низько оцінюють свій емоційний стан, що може свідчити про емоційне виснаження, в умовах кризової ситуації або її очікування.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

Оцінка нервово-психічної напруги у студентів 1-го та 2-го курсу знаходиться майже на одному рівні майже 90% студентів мають слабку нервово-психічну напругу, що свідчить про спокійний емоційний стан в умовах кризової ситуації або її очікування.

Ступінь напруженості 1-го и 2-го курсу відрізняються сильна ступінь напруженості у 30% студентів 1-го курсу та 26 % у студентів 2-го курсу, низька ступінь напруженості у студентів 1-го курсу складає 29% на відміну від 2-го курсу, де більша половина студентів, а саме 57,8% мають низьку ступінь напруги, в умовах кризової ситуації або її очікування.

Емпіричні дослідження дали наступні результати.

Якщо порівнювати результати між курсами, то можна зробити наступні висновки більшій частині студентів, 1-го та 2-го курсу, а саме 75%, притаманна екстраверсія, тип особистості (або поведінки), який орієнтований у своїх проявах зовні, на оточуючих, основні інтереси лежать в зовнішньому, об'єктивному світі, в якому він бачить найвищу цінність. Екстраверсія, таким чином, передбачає перевагу соціальних і практичних аспектів життя, на відміну від занурення в світ уяви. Та 25% студентів 1-го та 2-го курсу властива інтроверсія тип особистості (або поведінки), орієнтований свій на внутрішній світ, на себе, перевагу людиною свого внутрішнього світу уяви, багатого і творчого об'єктивної реальності.

Результати дослідження показали, що в умовах кризової ситуації або її очікування, більша половина студентів 1-го курсу мають емоційну не стабільність (нейротизм) (57,6%), на відміну від 2-го курсу, де більшість студентів мають емоційну стабільність (60%) в умовах кризової ситуації або її очікування.

З одержаних даних можна сказати, що більша половина студентів 1-го та 2-го курсу (90%) високо та на середньому рівні оцінують свій емоційний стан, це говорить про те що більшість студентів мають емоційний підйом, лише у одній групі (14-А) 2-го курсу 10% студентів низько оцінують свій емоційний стан, що свідчить про емоційне виснаження.

Результати дослідження показали, що майже 90% студентів 1-го та 2-го курсу, мають слабку нервово-психічну напругу, отже, можна зробити висновок, що всі випробувані знаходиться у відносно спокійному стані перед виконанням певних завдань та ситуацій (екзамени, заліки, контрольні роботи і тощо).

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

Також результати дослідження виявили, що більшість студентів 2-го курсу(57,8%), на відміну від 1-го курсу(29%) мають низьку ступінь напруги, в умовах кризової ситуації або її очікування.

Висновки: Проаналізувавши теоретичний матеріал проблеми особливості емоційного реагування студентів у кризових ситуаціях, можна зробити висновки, що емоції - це стани, пов'язані з оцінкою значимості для індивіда діючих на нього факторів і виражаються насамперед у формі безпосередніх переживань задоволення або незадоволення його актуальних потреб.

Під кризовою ситуацією розуміється ситуація емоційного та інтелектуального стресу, що потребує значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу.

Екзаменаційний стрес є однією з основних причин, що викликають психічну та емоційну напругу у студентів. В певних ситуаціях психологічну напругу може мати стимулюючий значення, допомагаючи студентові мобілізувати свої знання і особистісні резерви для вирішення поставлених перед ним навчальних задач. В якості основних причин страху перед іспитами студенти виділяють невпевненість в своїх знаннях і переоцінку значущості іспиту.

Особливо яскраво емоції проявляються і грають важливу роль в діяльності студента в напружені її періоди (вступ до вузу, державні іспити і тощо), коли вони можуть сприяти посиленню мотивів до досягнення мети і мобілізації зусиль. Переживання тих чи інших емоцій, впливає на формування особистості студента, на перебудову його поглядів, ставлення до дійсності.

Отже на базі результатів дослідження можна зробити загальний висновок, який свідчить, що студенти 2-го курсу, порівняно з 1-м курсом, мають значну емоційну стабільність и низьку ступінь напруги в умовах кризової ситуації або її очікування. Та знаходиться у відносно спокійному стані перед виконанням певних завдань та ситуацій (екзамени, заліки, контрольні роботи, тощо).

Список літератури: 1. *Маклаков А. Г.* Общая психология. - СПб.: Питер, 2001. - 592с. 2. *Лебединский М. С, Мясищев В. Я.* Введение в медицинскую психологию. / В. Я. Мясищев, М. С. Лебединский – Л.: Медицина. – 1966 . – 222с. 3. *Немов Р.С.* Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В3кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн. 1: Общие основы психологии. – 688с. 4.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

Осипова А.А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова. – Изд. 2-е. – Ростов-н/Д: Феникс, 2006. – 315с.
5. *Шингаров Г.Х.* Интересное исследование по проблеме эмоций. // Журн. высш. нервн. деят. –1970. – т. 20, № 6. – 1320с. 6. Хрестоматия по социальной психологии. Учебное пособие для студентов: // Сост. и вступ. очерки Т. Кутасовой. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 267с. 7. *Ромек В.Г.* Психологическая помощь в кризисных ситуациях. / Е.И. Крукович, В.А. Конторович, В.Г. Ромек – СПб: Речь, 2004. – 256с. 8. *Корсини Р.* Психологическая энциклопедия. / А. Ауэрбах, Р. Корсини – М.: Академия, 2002. – 264с. 9. *Коваленко С.В.* Индивидуальные особенности и экзаменационная тревожность школьников: теоретический анализ и перспективы исследования. / С.В. Коваленко – 2010. – № 1, Ч. 1. – 189-192с.

Bibliography (transliterated): 1. *Maklakov A.G.* General Psychology. - SPb .: Peter, 2001. - 592s. 2. *Lebedinsky M. S., Myasishev V.Y.* Introduction meditsinskuyupsihologiyu. / V.Y Myasishev, MS Lebedinsky – A.L: Medicine. - 1966. - 222s. 3. *Nemov R.S* Psychology: A. Textbook. for students. Executive. ped. Proc. institutions: V3kn. - 4th ed. - M .: humanity. ed. Center VLADOS, 2003 - Bk. 1: General principles of psychology. - 688s. 4. *Osipov A.A.* Reference psychologist work in crisis situations / A.A.Osipova. - Ed. 2nd. - Rostov n / D: Phoenix, 2006. - 315s. 5. *Shingari Mr. X.* An interesting study on the problem of emotions. // Zh. Executive. nervous. Worker. -1970. - 20 m, number 6. -1320s.. 6. Readings in social psychology. Textbook for students: // Comp. and introd. essays T. Kutasova. - M .: International Pedagogical Academy, 1994. - 267s. 7. *Romek V.G.,Kontorovich V.A., Krukovich E.I.* Psychological help in crisis situations. / E.I. Krukovich, V.A. Kontorovich, V.G. Romek - St. Petersburg: Rech, 2004. - 256s. 8. *Corsini P.A.* Auerbach Psychological Encyclopedia. / A. Auerbach, R. Corsini - Moscow: Academy, 2002. - 264s. 9. *Kovalenko S.V.* Individual features and examination anxiety students: theoretical analysis and research perspectives. / S.V. Kovalenko - 2010. - number 1, Part 1. - 189-192s.

Мищенко М.П., Хавіна І.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ СТУДЕНТІВ-
ЛІДЕРІВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

У статті розкривається особливості емоційного реагування студентів у кризових ситуаціях. Дасться визначення поняттю емоцій,

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

емоційного реагування, кризової ситуації, фрустрації, конфлікту ,стресу. Розглянуто типи, стадії та напрямки, які людина використовує для виходу з кризи. Також розглянуто екзаменаційний стрес, як один із видів кризових ситуацій та його вплив на емоційний стан студентів.

Ключові слова: емоції, емоційне реагування, криза, кризова ситуація, студенти.

Mishchenko M., Khavina I.

FEATURES OF EMOTIONAL RESPONSE OF STUDENTS
LEADERS IN CRISIS SITUATIONS

The article reveals the peculiarities of the emotional response of students in crisis situations. The definition of the concept of emotion, emotional response, crisis, frustration, conflict, stress. The types, stages and directions that a person uses to exit the crisis. Also considered examination stress as one of the types of crises and their impact on the emotional state of students.

Keywords: emotions, emotional response, crisis, crisis, students.

Мищенко М.П., Хавина И.В.

ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО РЕАГИРОВАНИЯ
СТУДЕНТОВ-ЛИДЕРОВ В КРИЗИСНЫХ СИТУАЦИЯХ

В статье раскрываются особенности эмоционального реагирования студентов в кризисных ситуациях. Дается определение понятию эмоций, эмоционального реагирования, кризисной ситуации, фрустрации, конфликта, стресса. Рассмотрены типы, стадии и направления, которые человек использует для выхода из кризиса. Также рассмотрены экзаменационный стресс, как один из видов кризисных ситуаций и их влияние на эмоциональное состояние студентов.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональное реагирование, кризис, кризисная ситуация, студенты.

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.09.201